

Batenburg dateert mogelijk al uit de Romeinse tijd. Volgens de overlevering zou een Keltische prins, genaamd Bato, de stad hebben gesticht. De Romeinen veroverden Batenburg later en bouwden er een tempel. Op de fundamenten van deze tempel zou in 327 het eerste kasteel zijn gebouwd.

De Heren van Batenburg

Uit de 11^e eeuw zijn oorkonden bekend, waaruit blijkt dat in Batenburg een riddersgeslacht heerste dat aanzienlijke macht had. Deze Heren van Batenburg waren zogenaamde Bannerheren, dat wil zeggen dat zij een hogere status hadden dan andere ridders. Zij hadden hun grondgebied rechtstreeks van de Duitse keizer te leen gekregen en waren min of meer vorst over dit gebied. Niemand buiten de keizer had iets te vertellen over hun "rijk". Zij waren dus niet ondergeschikt aan de Hertogen van Gelderland of Brabant, maar eraan gelijk. Ter onderscheid van de andere Heren of ridders voerden zij een banier in plaats van een vaandel, vandaar de term Bannerheer. De Heer van Batenburg had in zijn gebied het recht van het veer, de molen en de eendenkooi. Tevens bezat hij het visrecht, muntrecht, recht op gruijt (brouwerij), het landrecht en bepaalde rechten om markten te houden. Tenslotte bezat hij het recht om belasting te heffen en een eigen rechtbank te hebben. Eeuwenlang zijn er klachten ingediend en processen gevoerd over de hoge tol- en veergelden in Batenburg. Met brandschatting, plundering en het vragen van grote losgelden voor gevangenen werden in tijden van oorlog de inkomsten aangevuld. De inwoners van Batenburg waren horigen. Zij hadden de plicht om de Heer "om niet" (dus zonder vergoeding) diensten te bewijzen. Tot begin 19^e eeuw werd door de Heer van dit recht gebruik gemaakt.

Veroveren en terugkopen

Verschillende Heren van Batenburg zijn in krijgsdienst geweest. Dit heeft tot gevolg gehad dat verschillende van hen slechts kort geleefd hebben. De laatste mannelijke telg van dit geslacht overleed in 1315. Zijn erfdochter Johanna was juist daarvoor getrouwd met de Bannerheer van Bronkhorst. Daardoor werden twee adellijke families in Gelre voor bijna 350 jaar met elkaar verenigd. De Heren van Bronkhorst-Batenburg gingen op dezelfde voet verder als hun voorgangers. Zij hadden aanzienlijke macht in deze periode.

De Heren waren vooral betrokken bij de strijd tussen Gelre en Habsburg en Gelre en Brabant. Door deze strijd kwam Batenburg, dat sinds 1389 een aantal stadsrechten had, verschillende keren in het bezit van zowel Habsburg als Gelre. De stad moest dan weer veroverd of teruggekocht worden.

Zo wordt Batenburg in 1534 teruggekocht door Herman van Bronckhorst-Batenburg. Deze beschouwde zich nog steeds als leenman van de Duitse keizer. Gelre stelde echter dat Batenburg na de verovering in 1503 tot Gelderland behoorde. Tientallen malen en gedurende honderden jaren (tot 1893) hebben rechtbanken zich over deze kwestie gebogen en even vaak positief als negatief geoordeeld.

Midden 16e eeuw werd Batenburg ook meegeslept in de bloedige twisten tussen katholieken en protestanten tijdens de Reformatie. De Heren van Batenburg steunden het nieuwe geloof en wekten daarmee de vijandschap van de Spaanse koning en diens vazal Alva. Vanwege de deelname aan de beeldenstorm van 1566 werden twee zonen van Herman van Bronckhorst-Batenburg door de inquisitie in Brussel onthoofd samen met de Graven van Egmond en Hoorne. Deze gebeurtenis vormde het begin van de 80-jarige

oorlog. Batenburg werd ingenomen door Alva. Willem van Bronckhorst-Batenburg, de derde zoon van Herman streed tegen Spanje in dienst van Willem van Oranje en sneuvelde daarbij in 1573, vele schulden achterlatend. Batenburg verwisselde in deze periode ;door verovering en herovering meerdere malen van eigenaar. Rond 1600, in het midden van de 80-jarige oorlog, was de verwoesting zo groot, dat het kasteel en de stad korte tijd zelfs nagenoeg geheel verlaten waren.

Wanneer Herman Diederik van Bronckhorst-Batenburg in 1602 kinderloos overlijdt, wordt er door twee neven decennia lang gevochten om Batenburg en andere bezittingen. Neef Maximilliaan bouwt Batenburg weer op. Maximilliaan's tweede dochter Johanna huwt met de Graaf Johan van Horne. Na Maximilliaans overlijden ontstaat er wederom een erfenisstrijd tussen de dochters en de stiefbroer. Deze stiefbroer, Frederik Willem, is de laatste Heer van

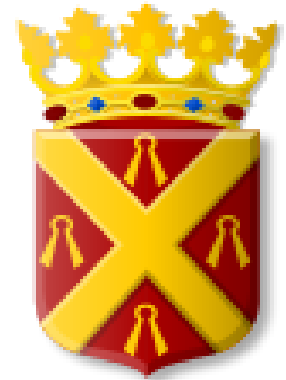
Bronckhorst-Batenburg. Na zijn overlijden (1659) wordt het kasteel betrokken door de Graven van Horne. Deze hebben als lijfspreuk: **“God is mijn Horn, Baet en Borgh”**. De geweldige schulden worden gesaneerd en er volgt een periode van rust en relatieve bloei. Als twee generaties later de graaf van Horne ook geen zonen heeft en zijn erfdochter Isabella-Justine in 1701 huwt met de Vorst van Bentheim, komt Batenburg in handen van dit adellijke (Duitse) geslacht. Isabella-Justine blijft echter niet in Batenburg, maar gaat in Burgsteinfurt wonen. Dit betekent een achteruitgang voor Batenburg. Het stadje wordt van grote afstand bestuurd en de bevolking heeft nog uitsluitend te maken met vertegenwoordigers van de Heer.

Doordat de dienstverlening aan de Heer en zijn hofhouding wegvalt, wordt de economische basis aangetast. Langzaam zakt Batenburg weg tot een kleine agrarische gemeenschap. In 1766 wordt een kleine haven aangelegd om mee te profiteren van de

handel langs de Maas. Ten tijde van de Franse overheersing vervalt het kasteel tot een ruïne. In die tijd worden ook de heerlijke rechten opgeheven.

Gemeente

In 1818 wordt het Nederland verdeeld in gemeenten. Batenburg is te klein om een zelfstandige gemeente te worden, maar de vorst van Bentheim is daar wel voor en past het benodigde geld bij. Zo kan hij meer invloed uitoefenen op de gang van zaken. Het rijk van de vorst van Bentheim is afgelopen in 1945 als al zijn Batenburgs bezit door de Nederlandse staat wordt geconfisqueerd.

Ondanks haar kleine omvang (600 inwoners) zou de gemeente Batenburg graag zelfstandig willen blijven. Maar vanaf de twintiger jaren wordt steeds vaker gedacht aan opheffing van de gemeente.

Uiteindelijk wordt Batenburg per 1 januari 1984 bij de gemeente Wijchen gevoegd. De gemeente Wijchen voert vanaf die datum het wapen van Batenburg.

Batenburg is een wandeling waard. Het is een prachtig plaatsje met een rijke historie. Onderstaande route loopt door het oude gedeelte van het stadje. Dit gedeelte bevat vele monumenten en is dan ook van rijkswege aangewezen als beschermd stadsgezicht. Op bijgaande plattegrond is met een groene lijn de wandelroute aangegeven. U vindt een aantal rode cijfers die horen bij een adres in deze wandelroute. Op dit adres vindt u op het gebouw of het monument een bord met een beknopte omschrijving van de ouderdom en de bouwwijze van het betreffende huis, boerderij of monument. Ter verduidelijking. Soms wordt over een “wolfseind” gesproken. Dat is een klein dakvlak aan de kopse zijde van het huis of de boerderij, met een hogere goothoogte.

Het begin van de wandeling start voor de poort van de ruïne.

We staan bij de brug naar de ingang van het kasteel. De ruïne van slot Batenburg **nr. 1**.

Al vanaf de middeleeuwen stond hier een versterking. Deze werd in een latere periode vervangen door een ringvormige woonburcht, bewoond door de Heren van Batenburg. In de loop van de tijd werd de burcht vele malen ingenomen en verwoest. Volgens de beschrijvingen uit het midden van de 17^e eeuw was het “het mooiste kasteel van Gelderland”, maar

ook duur in onderhoud. Hoewel door gebrek aan onderhoud het verval reeds was ingetreden, werd het definitieve verval van het kasteel ingezet door het in brand steken van een deel van het kasteel door de Fransen in 1794. De vorst van Bentheim liet het niet herbouwen en langzaam veranderde het in een ruïne. In de 19^e eeuw werd het als steengroeve gebruikt (veel stenen zijn hergebruikt in de huizen en boerderijen). Het restant dat u nu ziet zijn de poorttorens een deel van de Bronkhorster-toren.

Als u goed kijkt ziet u in de toren rechts van de poort nog een loden kanonskogel zitten, die verwijst naar de vele strijd die in en om het kasteel gevoerd is. Aan weerszijde van de brug naar het kasteel staat een oude Hollandse Lindeboom. Ondanks de hoge ouderdom en het feit dat in de rechtse boom ooit de bliksem is ingeslagen probeert men deze bomen te behouden. Met de rug naar de ingang van het kasteel kijkt u naar het Tijnhuisje, Molendijk 11 **nr. 2** dat ooit bij het kasteel hoorde. Het vormde met nog zo'n huisje rechts daarvan, maar dan in spiegelbeeld, de toegang tot het kasteelterrein. De steunbeer in de rechterkant van het huis is in feite één van de pijlers van het toegangshek. Daarachter hebben ooit de (moes)tuinen en weiden van het kasteel gelegen. De zwarte schuur waar u tegenaan kijkt heet de Bentheimer schuur. Deze Duitse schuur is in 1932 gebouwd, door de vorst van Bentheim waaruit blijkt, dat hij in die dagen nog de Heer van Batenburg was. Pas na de tweede wereldoorlog is dat veranderd.

We lopen het pad af richting de dijk. Rechts op de hoek ligt aan de Molendijk 9 het Sluishoofd **nr. 3**, dat grondig is gerenoveerd en nu verhuurd wordt als vakantiehuis. We slaan rechtsaf de Stadswal op. Op de hoek van de Stadswal en de Kruisstraat 15 vindt u een mooie karakteristieke, boerderij uit de 17^e eeuw **nr. 4**. We blijven op de Stadswal, die rond het kasteel loopt.

Bij de eerste zijstraat rechts, Hoppenhofstraat 1 staat een huis uit de 19^e eeuw **nr. 5**.

Wanneer u rechts naar de ruïne kijkt, ziet u de enige toren die nog overeind staat. Daaronder liggen diverse kelders, die goed bewaard en gerestaureerd zijn en de Willibrordus put.

De Heilige Willibrord zou volgens de overlevering persoonlijk de heer van Batenburg tot het christendom hebben bekeerd. Als argument hiervoor, voerde men het bestaan van de "Willibrordusput" bij de Willibrordus-toren van het kasteel aan.

Ofschoon er geen steekhoudend bewijs voor is te vinden, is het een mooi verhaal.

Vervolgt u de Hoppenhofstraat dan komt u rechts bij een lief klein hertenkamp en aan het eind bij de basisschool en het dorps huis "de Batenburcht".

Maar we gaan verder op de Stadswal. Aan de linkerkant op nummer 4 staat een boerderij uit de 17^e eeuw **nr. 6**. U kijkt echter naar de achterkant van de boerderij. De voorkant is gericht naar de Kerkstraat met een grote tuin ervoor.

Aan de rechterkant van deze Stadswal ziet u een aantal kleine lage, wit gepleisterde huisjes uit het begin en het midden van de 19^e eeuw. Daar woonden vroeger grote, arme gezinnen, die veelal geiten hielden. Dit deel van de Stadswal wordt in de volksmond daarom "de geitenbuurt" genoemd.

We gaan verder met onze wandeling en slaan linksaf de Kerkstraat in.

Links op de hoek, op Kerkstraat 1, staat een boerderij uit de 17^e eeuw, waarvan het gehele dak wel een kattenrug wordt genoemd. Dit vanwege de gebruikte kromme nokbalk. Onder het wolfseind zitten kleine raampjes voor de zaadzolder **nr. 7**. Er naast bij Kerkstraat 5, staat wederom een authentieke boerderij uit de 17^e eeuw **nr. 8**. In het voorjaar en de zomer kunt u in de tuin van het kerkje aan uw rechterhand soms lammetjes en schapen zien lopen, die zich tegoed doen aan het gras op het voormalige kerkhof. Op dit grasveld tegen de kerk aan ligt de nog enige, buiten de kerk, bewaard gebleven grafsteen. Die is van Ds. Heshusius, overleden in 1824 en de laatste predikant die in Batenburg begraven is.

Vervolgens komen we in “het centrum van Batenburg”. Het pleintje waar u even lekker kunt zitten om op uw gemak rond te kijken. Naar de stadspomp **nr. 9**, die van oudsher het sociale centrum van de stad was. Waar iedereen naar toe kwam om water te halen, te wassen, maar ook om een praatje te maken. Het water van de pomp bevat maar weinig ijzer en is van goede kwaliteit. Probeer het maar. De pomp werkt nog steeds.

Rondom het pleintje staan een aantal prachtige huizen. Kerkstraat 9, “de Custerie” **nr. 10**, was in het verleden de kosterij van de kerk en van ca.1550 tot 1835 tevens school. Vanouds was de koster voorlezer, voorzanger en schoolmeester tegelijk. Naast “de Custerie” staat een boerderij uit de 16^e eeuw op Kerkstraat 11 **nr. 11**. Deze boerderij heeft zelfs een periode als gerechtsgebouw gefunctioneerd. Aan de overkant op de hoek van de Kruisstraat en de Kloosterstraat, Kruisstraat 10 is een boerderij te vinden uit de 18^e eeuw **nr. 12**.

Wijk heel even van de wandelroute af en loop rechtdoor de Kloosterstraat in richting de R.K. kerk. Ga rechts met de weg mee, dan komt u op een hofje met aan uw linkerhand een mooie oude muur. Ooit stond hier een Nonnenklooster met tegen deze muur, in de tuin “een Lourdesgrot”, waar de maagd Maria werd vereerd.

We vervolgen onze wandeling weer vanaf het pleintje en lopen via het ijzeren hek naar de Nederlands Hervormde kerk, of te wel de Oude- of Sint Victor kerk **nr. 13**.

De van oorsprong katholieke kerk was gewijd aan Sint Victor en viel onder het Aarts dekenaat Xanten. In 1444 werd de kerk een kapittelkerk, d.w.z. dat er aan de kerk een deken en kanunniken verbonden werden. Bij opgravingen tijdens de restauratie in 1981-1982 bleek dat er in de muren en funderingen resten aanwezig zijn van een zaalkerkje uit de 11^e eeuw en een grotere kerk uit de 14^e eeuw. In 1566 werd de kerk tijdens de Beeldenstorm geplunderd, maar bleef in handen van de katholieken. In 1600 werd hij door Prins Maurits in puin geschoten en in 1608 nam de Hervormde Gemeente het gebruik van de kerk over. De kerk werd weer opgebouwd, maar priesterkoor en Noorder kapel werden weggelaten, zodat de kerk een stuk korter werd.

Dit prachtige kerkje is, zowel van binnen als van buiten het bekijken waard. In de zomermaanden (mei t/m september) is de kerk elke zondag (van 13.00 tot 17.00 uur) open om te bezichtigen. Zeer bezienswaardig zijn de vele unieke rouwborden ter nagedachtenis aan leden van de families Bronkhorst - Batenburg, Horne en Bentheim - Steinfurt. Daarnaast zijn er nog meer bijzondere kerkmonumenten, waaronder een opmerkelijk doopvont, deels uit 13e eeuw stammend en de grafzerk van Gijsbrecht van Bronckhorst - Batenburg uit 1429.

Op het kerkpad richting de pastorie staat een unieke eeuwenoude beukenboom. Loop er eens omheen en bekijk de majestueuze stam, die doorleefd is en vol zit met spleten, waarin zwammen welig tieren. De wandeling gaat verder linksaf richting Grootestraat, de belangrijkste en langste straat van Batenburg. En weer loopt u aan het eind van het kerkpad tegen een hele oude boom aan. Een immens dikke, oude en hoge kastanjeboom. Met prachtige bloesems in het voorjaar en altijd veel kastanjes in de herfst. Rechts van dit pad ligt een wit huis "de Hostert". In het verleden heeft dit gebouw diverse functies gehad. Zo was het onder meer het dorpshuis, een school, een gemeentehuis met een arrestanten lokaaltje en stond er de enige brandspuit van het dorp.

In de Grootestraat 6/8, tegenover de Hostert vindt u het hoogste huis van Batenburg, dat zeer toepasselijk "Het Hoge Huis" wordt genoemd **nr. 14**. Het is een huis met een voorname voorgevel. Aan de rechter zijkant van dit huis zijn wel vensters, maar die zijn dicht gemetseld. Zo ontdeek men vroeger de belastingen, die op ramen geheven werden.

De wandeling voert naar links naar Grootestraat 14, een huis uit de 17e eeuw. Vroeger was hierin een bakkerij gevestigd, dat kunt u nog zien aan de winkelruimte aan de straatkant **nr. 15**. Aan de overkant Grootestraat 13, staat "de Munte" **nr. 16**, rechts naast het kerkpad naar de pastorie.

Batenburg had tussen 1351 en 1622 gedurende drie perioden een eigen muntslag. Door het hoge goud- of zilverpercentage kon je er in heel Europa mee betalen. Dit was een grote inkomstenbron voor de Heer van Batenburg. Er werd soms echter ook mee geknoeid, zo

ook door een van de Batenburgse muntmeesters. Deze werd in 1434 wegens valsmunterij veroordeeld tot de doodstraf. Als afschrikwekkend voorbeeld werd hij levend gekookt in een speciaal daarvoor gemaakte ketel. De bewuste ketel hangt nog steeds aan de gevel van het stadhuis in Deventer.

Vanaf 1581 werd de muntslag door de Gelderse Staten verboden, maar werd pas gestaakt in 1622, nadat de zoon van de muntmeester was opgepakt. Het huidige pand dateert uit 1600.

Tussen de Munte en Grootestraat 15, een huis uit de 16e eeuw **nr. 17** in ligt een wit gebouwtje. Het verhaal gaat, dat in de tijd, dat de katholieken geen kerk mochten houden dit een schuilkerkje was.

Onze wandeling gaat over een belangrijk kruispunt van de Grootestraat en de Kruisstraat.

Links van dit kruispunt ligt een grote roodgekleurde steen. Tot 1873 lag deze steen precies in het midden van dit kruispunt. Het wordt, heel vreemd, “de Blauwe steen” genoemd **nr. 18**.

De geschiedenis vertelt over deze steen dat het een oeroude voorchristelijke gerechtsplaats was. Ze had een belangrijke functie bij de rechtspraak. Op en rond de steen beloofden de Heer en de bevolking elkaar trouw. Arrestanten die geldboeten moesten betalen, werden drie keer rond de steen geleid. Als niemand de borg wilde betalen, werden ze in het gevang gezet. Ook werd aan deze steen de doodskist vastgemaakt van degene die bij het overlijden schulden had. Pas nadat door nabestaanden de schulden waren voldaan, kon de begrafenis plaatsvinden. Ook voor allerlei kleinere overtredingen werd er recht gesproken op de steen. Men kon tegen een beslissing in beroep gaan bij de Heer van Batenburg. Deze sprak recht voor de brug van het kasteel tussen de eeuwenoude Lindebomen.

We lopen verder in de Grootestraat en op nr. 26 vindt u een huis uit de 17^e eeuw **nr. 19** en daarnaast op nr. 30 het “Huis Steenberg” **nr. 20**. Aan de overkant van de straat op nummer 21/23 bevindt zich een poortje met daarboven een oude gevelsteen die de eerste steenlegging in 1880 gedenkt van het voormalige zusterklooster. Hier was de hoofdingang van het klooster dat er tot 1984 heeft gestaan. De zusters zelf vertrokken al in 1930.

Aan het eind van de Grootestraat op de hoek vindt u een café-restaurant met de toepasselijke naam: “de Viersprong”. Op deze viersprong gaat de Grootestraat over in de Veerstraat. Vroeger liep deze straat door naar een veerstoep, met een pontveer. Dat is nu verdwenen. Wel vindt u aan uw linkerhand het Veerhuis **nr. 22**, dat nog aan die tijd herinnert.

Loopt u rechtdoor dan komt u in de jachthaven: “het Haventje”. Maar we lopen langs de afsluitbomen. Bij het water is de afvaart van het voetveer “Het Bato’s Veer”, dat in het voorjaar en de zomermaanden veel fietsers en voetgangers de Maas overzet naar Demen.

De veerpont vaart elektrische via zonnepanelen.

We lopen op de kade langs het water van de Maas. Aan het eind van het pad komt u via een trap bij “het Vliegenoordje”, ook wel de bleek geheten, omdat hier vroeger gewassen werd en de was daarna te bleken gelegd werd op het gras. Weer een idyllisch plekje om even op een bankje te genieten van het mooie uitzicht op de Maas en het Brabantse land aan de overkant. U kunt er ook heerlijk picknicken.

De wandeling gaat rechts tussen de kleine huisjes door richting de Ringdijk. Dan gaat u linksaf en loopt mee met de bocht van de dijk. Hier vindt u het oorlogsmonument, dat bestaat uit een deel van het landingsgestel van een Engels transportvliegtuig **nr. 23**.

Dat vliegtuig is met negen bemanningsleden op 21 september 1944 na beschietingen door een Duitse jager in de Maas gestort. Daarbij kwamen zes bemanningsleden om het leven, een van de bemanningsleden ligt begraven op het kerkhof in Batenburg.

We keren terug en wandelen via de Ringdijk naar de viersprong richting de Rooms Katholieke St. Victor kerk **nr. 24**.

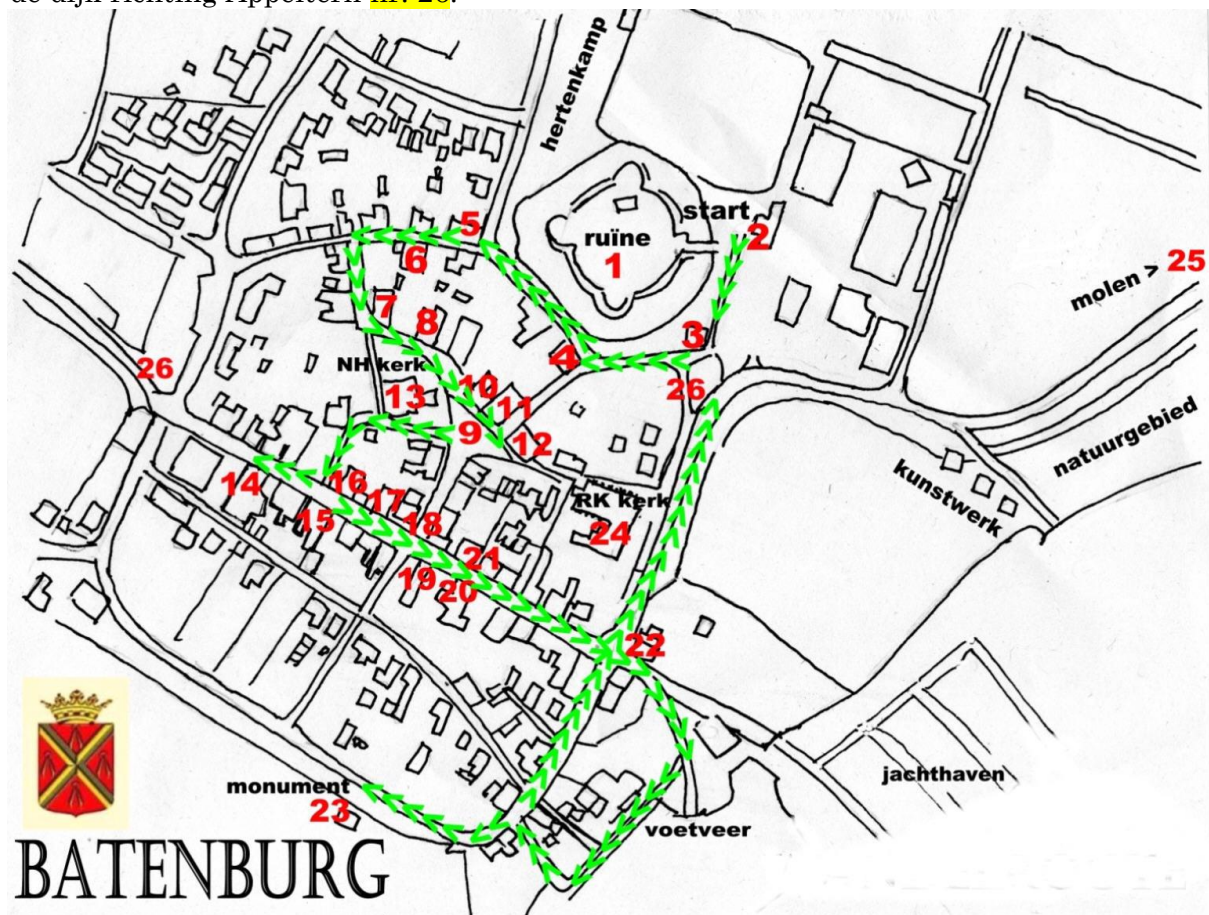
Op de plaats waar nu de pastorie staat, stond vanaf 1830 een eenvoudige voorloper van de huidige kerk. Door een grote schenking van de familie Steeg kon in de jaren 1873-1874 een nieuwe, neogotische kerk gebouwd worden. De architect van deze kerk was C. van Dijk en de bouwkosten bedroegen destijds 55.000 gulden. Het interieur is ook neogotisch en onlangs gerestaureerd. De oudste gebrandschilderde ramen werden in 1912-1924 aangebracht door het atelier F. Nicolas. Bijzonder is een tweede serie uit de dertiger jaren van de glazenier Willem Mengelberg.

Hoewel de kerk geen godsdienstige functie meer heeft staan de kerkdeuren vaak open. Loop gewoon even binnen om aan de rechterkant in de kapel te kijken, dat is de moeite waard.

Kijkt u op de dijk naar rechts, dan ziet u ongeveer een kleine kilometer buiten Batenburg aan de dijk de Molen **nr. 25**.

De windkorenmolen is een zogenaamde “gesloten standerdmolen” uit het einde van de 18^e eeuw. In 1531 kreeg de Heer het recht om een windmolen te bouwen. De molen werd buiten de stad gebouwd, zodat hij geen gevaar opleverde voor de stad en het kasteel bij vijandelijkheden en beschietingen. De molen was een dwangmolen. Dat wil zeggen dat de boeren van Batenburg, Leur en Horssen verplicht waren hun granen bij de molen van de Heer te laten malen.

We naderen het eind van deze korte kennismaking met Batenburg. Op het grasveldje vindt u informatie en een plattegrond van Batenburg met daarvoor één van de twee originele replica kanonnen die “Batenburg beschermen”. Dit kanon staat op de dijk richting Wijchen gericht. Het andere kanon vindt u aan de andere kant van het stadje op de dijk richting Appeltern **nr. 26**.

Deze wandeling wordt u aangeboden door Hans Vermeulen, wandeleninbatenburg.nl
telefoon 0627057579